

SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír. *NEJSTARŠÍ MATRIKA OLOMOUCKÉ UNIVERSITY Z LET (1576) 1590–1651 / DIE ÄLTESTE MATRIKEL DER OLMÜTZER UNIVERSITÄT AUS DEN JAHREN (1576) 1590–1651.*

Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2016, 433 s. ISBN 9788024451169.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.1.10>

Univerzita Palackého, druhá najstaršia univerzita v českých zemiach, si v roku 2016 pripomenula dve významné výročia. Pred 450 rokmi – v roku 1566 – prišli do mesta jezuiti a zriadili kolégium, ktoré sa po siedmich rokoch stalo základom postupne vznikajúcej univerzity, spravovanej až do jeho zrušenia v roku 1773 jezuitským rádom. Pred sedemdesiatimi rokmi – v roku 1946 – bola táto vzdelávacia inštitúcia obnovená a pod názvom Univerzita Palackého vstúpila po druhý raz do dejín českého vysokého školstva.

Týmito informáciami uvádzajú vydavatelia v stručnom predslve svoje posledné dielo, ktoré s vročením 2016 vyšlo v roku 2017, opatrené úvodným slovom rektora Univerzity Palackého i dekana jej Filozofickej fakulty, ktorú už desaťročia aj v medzinárodnom kontexte úspešne reprezentuje vynikajúca germanistka-jazyková historička, profesorka Libuše Spáčilová. Spolu so svojim manželom, archivárom a historikom, bývalým dlhoročným riaditeľom Štátneho okresného archívu v Olomouci Vladimírom Spáčilom pripravili edíciu a všestrannú analýzu viacerých významných, nemecky písaných kódexov neskorého stredoveku.¹ Spolu s ďalším osvedčeným dvojzápahom – manželským párom Bokovcov z českobudějovickej univerzity v dvoch obsiahlych slovníkoch (pôvodné a rozšírené vydanie) spracovali lexiku staršej nemčiny (1350 – pol. 18. storočia), dlhodobo excerptovanú z početných, v českých archívoch dochovaných prameňov.² Vyzbrojený bohatými znalosťami a potrebnými skúsenosťami sa úspešný pracovný tím Spáčil – Spáčilová tentoraz podujal na ďalšiu náročnú úlohu: pripraviť a odbornej verejnosti predložiť nielen úplnú edíciu najstaršej, latinsky vedenej matriky Olomouckej univerzity, ale aj prehľadné registre všetkých v nej doložených vlastných mien. Aj táto ich kniha je dvojjazyčná (česky/nemecky), čo umožní prácu s ňou i zahraničným bádateľom.

V prvej časti rozsiahlej úvodnej kapitoly *Z historie Olomoucké university/Aus der Geschichte der Olmützer Universität* (s. 19 – 39; 41 – 64) podávajú autori s využitím

- 1 SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír. *Památná kniha Olomoucká (kodex z Jihlavy) z let 1430–1492, 1528: Úvod, jazykový rozbor německých textů, edice, rejstříky.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 611 s. ISBN 9788024407845; SPÁČIL, Vladimír – SPÁČILOVÁ, Libuše. *Míšeňská právní kniha. Historický kontext, jazykový rozbor, edice / Das Meißner Rechtsbuch. Historischer Kontext, linguistische Analyse, Edition.* Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010, 835 s. ISBN 9788071822806.
- 2 BOKOVÁ, Hildegard – SPÁČILOVÁ, Libuše. *Stručný raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí / Kurzes frühneuhochdeutsches Glossar zu Quellen aus den böhmischen Ländern.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 536 s. ISBN 802440737; SPÁČILOVÁ, Libuše – SPÁČIL, Vladimír – BOK, Václav. *Glosář starší němčiny k českým pramenům / Glossar des älteren Deutsch zu böhmischen Quellen.* Olomouc: Memoria, 2014, 1015 s. ISBN 9788085807677.

dostupných relevantných publikácií pútavý a vyčerpávajúci prehľad vzniku, vývoja i pohnutých osudov jezuitského školstva v meste. Význam jeho akadémie, resp. univerzity ďaleko presiahol hranice Moravy a vzdelanie tu získavali nielen žiaci a študenti z Moravy či susedného Sliezska, ale i zo škandinávskych krajín (Nórsko, Dánsko, Švédsko), Pruska, Livonska, Ruska, Poľska, Uhorska ...

Historický náčrt uvádzajú stručné informácie o činnosti rádu Ježišovho tovaríšstva v Čechách a na Morave (s. 19) a o školstve v Olomouci pred príchodom jezuitov (s. 19 – 20), nasleduje plastický obraz jezuitského školstva a fungovania gymnázia, od roku 1576 rozšíreného o filozofickú a od roku 1582 o teologickú fakultu. (s. 20 – 28) Z ďalšej časti úvodnej kapitoly, venovanej matrikám Olomouckej univerzity (s. 29 – 32) sa o. i. dozvedáme, že z najstaršej matriky, označovanej siglou B, ktorá zrejme začínala rokom 1576, síce chýba prvých 11 listov (s. 1 – 22), na nich zapísané údaje však editori mohli doplniť vďaka existencii jej prepisu do mladšej, v roku 1640 založenej matriky (rukopis B), čo vysvetľuje aj v zátvorkách uvedený letopočet v názve publikácie.

Do matriky sa zaznamenávalo v latinizovanej podobe krstné a rodové meno imatrikulovaného či promovaneho študenta, krajina pôvodu a obvykle, nie však zakaždým, aj jeho rodisko. Ak vezmeme do úvahy množstvo zastúpených krajín a skutočnosť, že ich názvy, resp. pomenovania ich častí, takisto ako miestne názvy neboli v matrikou zaznamenávanom období ani zďaleka stabilizované a jednotné, pochopíme náročnosť úlohy, na ktorú sa autori edície podujali a s akými problémami sa pri zostavovaní registrov museli vyrovnávať. Neprekvapuje preto fakt, že starší bádatelia po počítačových ťažkostiach a oprávnenej kritike pred úskaliami tejto úlohy buď kapitulovali, alebo sa obmedzili na spracovanie obmedzeného výberu údajov, ktorého kritériom bolo spravidla teritoriálne vymedzenie. O týchto čiastkových, resp. neúplných edíciách, ako aj štúdiách, ktoré z nich vychádzajú, referujú autori podrobne v ďalšej časti úvodu (s. 32 – 36), ktorý uzatvárajú poznámkami k svojej edícii (s. 36 – 39) a zoznamom použitej literatúry. (s. 65 – 66)

Na stranách 67 – 256 nasleduje najobsiahlejšia časť knihy – kompletná edícia najstaršej olomouckej matriky – a po zozname skratiek (s. 257 – 258) nasledovné registre s odkazmi na edíciu: Menný register rádových a akademických hodnostárov (s. 259 – 261), Menný register študentov gymnázia, univerzitných poslucháčov a promovaných osôb (s. 263 – 377), Register krajín (s. 379 – 387) a Register miest. (s. 389 – 433)

Tak záznamy samotnej matriky, ako i mená v prehľadne zostavených a typograficky veľmi prehľadne riešených registroch podávajú autori dôsledne v transliterovanej podobe, čo je podmienené tým, že mená osôb, krajín a miest sú často rôzne skomolené, nepresne či chybné zapísané a neraz teda pripúšťajú viaceré interpretácie. Za najproblematickejší označujú aj sami autori miestny register, lebo nejednotné, viacerými pisármi zhotovené zápisy matriky vykazujú množstvo nedôsledností a chýb. Je preto pochopiteľné, že sa zostavovatelia starších či teritoriálne zameraných edícií až na výnimky³ ani

3 MÜLLER, August. Schlesier auf der Akademie in Olmütz 1576–1631. In *Archiv für schlesische Kirchengeschichte*, Band XII, Hildesheim 1954, s. 61-111. Autor však často siaha po otáznikoch a sám pripúšťa, že jeho riešenie nemusí byť vždy správne.

nepokúšali k historickým, latinizovaným názvom miest a obcí priradiť ich v súčasnosti platné ekvivalenty.

Metódy spracovania bohatého rukopisného materiálu, vyžadujúce dôkladné onomastické rešerše a znalosť toponymie v matrike zastúpených krajín (pri riešení problémov miestnych názvov spolupracovali autori o. i. s odborníkmi z Dánska, Nemecka a Fínska, p. poďakovanie na s. 7) tu stručne demonštrujem na príklade študentov olomouckého kolégia, ktorí pochádzali z Uhorska.

Tým je ostatne venovaná aj prvá známa edícia z pera maďarského historika Arpáda Hellebrandta (1855 – 1925), vydaná v roku 1888.⁴ Tá prináša všetky zápisy z najstaršej olomouckej matriky týkajúce sa študentov, u ktorých sa ako krajina pôvodu uvádza *Panonius*, *Transylvanus*, *Ungarus/Hungarus*, *Croata*, *Sclavus* či *Slavus*. Zoznam novodobých názvov miest, z ktorých títo študenti z bývalého Uhorska pochádzali, nájdeme v krátkom článku slovenského historika Vendelína Jankoviča,⁵ ktorý však súčasné toponymá nekonfrontoval s názvami, resp. s ich neraz veľmi odlišnými grafickými podobami, v akých sú uvedené v matrike, čo znemožňuje dodatočnú verifikáciu. Jankovič identifikoval spolu 73 miest a obcí, z ktorých časť sa dnes nachádza v Maďarsku, väčšina však na Slovensku, pričom až 21 študentov (8,4 %) pochádzalo z Trnavy. Autor štúdie predpokladá, že ich záujem o získanie vzdelania na olomouckom kolégiu mohla ovplyvniť aj skutočnosť, že jeho prvý rektor, zo Španielska pochádzajúci jezuitský teológ Hurtado Pérez bol pred príchodom do Olomouca v rokoch 1562 – 1566 rektorom trnavského kolégia.

Študenti z územia dnešného Slovenska figurujú v matrike vo väčšine prípadov ako *Ungarus/Hungarus*, zriedkavejšie s prívlastkami *Panonius*, *Sclavus/Slavus*.

Záznamy matriky o osobách sú v edícii číslované (1 – 6690), v abecedne usporiadaných registroch (hodnostárov, študentov gymnázia, akadémie a promováných) začínajú tučne tlačeným rodným menom, nasleduje krstné meno a ostatné údaje s odkazom, resp. pri viackrát menovaných s odkazmi na príslušné číslo/čísla matriky. Popri takpovediac „úplných“ zápisoch, obsahujúcich aj miesto a krajinu pôvodu menovaného, v nej nájdeme i také, ktoré udávajú len krajinu alebo pozostávajú len z krstného mena a priezviska:

- 101 Paulus Polosthai, Posoniensis, Ungarus
- 247 Michael Cosmas, de Novak, Sclavus
- 926 Valentinus Faber, Hungarus
- 1266 Ezechiel Beniaczko, Ungarus
- 1780 Joannes Zednik, Prustensis, Pannonius
- 1827 Erasmus Mayxner, Presburgensis, Ungarus, nobilis
- 2141 Joannes Scepusiensis, ex Antiqua Villa, Slavus
- 4111 Petrus Borsik

4 HELLEBRANDT, Arpád. Az Olmüczben tanult Magyarog 1590–1664. In *Törtenelemi tár*. Budapest 1888, s. 196-208.

5 JANKOVIČ, Vendelín. Olomoucká univerzita a jej poslucháči z Uhorska v rokoch 1576 – 1631. In *Vlastivedný časopis (Pamiatky a múzeá)*, 1987, 36, s. 29-30.

Ak vezmeme do úvahy, že obyvateľstvo väčších miest, ležiacich na území dnešného Slovenska, bolo trojjazyčné (slovenčina, nemčina, maďarčina), tak ani zo zápisov s udaním rodiska a prívlastkom *Ungarus* nemožno jednoznačne vyvodzovať etnickú príslušnosť zapísaného.

V registri krajín je v zátvorkách za tučne zvýrazneným súčasným názvom uvedený v matrike doložený názov, resp. ďalšie historické (synonymné) pomenovania (napr. *Morava* (Marcomannus, Moravus, Quadus) a (pri niektorých krajinách veľmi dlhý) výpočet odkazov na príslušné čísla matriky. Súčasťou registra sú (bez zvýraznenia) i historické názvy krajiny s odkazom na oficiálne toponymum (Marcomannus, v. Morava).

Podobne postupujú autori v registri miest, kde však boli v niektorých prípadoch nútení siahnúť i po kurzíve či otáznikoch (viac k tomu p. Poznámky k edici, s. 36 – 39), napr.: *Bratislava* (Slovensko), Posoniensis, Presburgensis, Hungarus, Ungarus 101, 1479, 1827, 2977 Posoniensis v. Bratislava.

Matriky starých európskych univerzít sú neoddeliteľnou súčasťou ich pamäti, svedectvom ich významu a neoceniteľným historickým prameňom pre bádateľov viacerých vedných odborov. Sprístupnenie najstaršej matriky Olomouckej univerzity formou kompletnej edície s podrobnými, prácu bádateľa maximálne uľahčujúcimi registrami otvára možnosti na širšie zamerané výskumy v oblasti kultúrnych dejín či v oblasti onomastiky ako súčasti dejín jazyka. Kniha manželov Spáčilových, ktorá je „ukážkou špičkovej vedeckej akribie olomouckých univerzitných vedcov a archivárov súčasnosti“ (úvodné slovo dekana, s. 15), preto nepochybne vzbudí záujem nielen domácich odborníkov, ale aj ich kolegov v ďalších, neraz veľmi vzdialených európskych krajinách, z ktorých cesty za poznáním a vzdelaním viedli v ranom novoveku aj na Moravu.

Mária Papsonová
Filozofická fakulta UPJŠ

DUCHOŇOVÁ, Diana – LENGYELOVÁ, Tünde a kol. *HISTORIK NA CESTÁCH: Jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo SAV, 2018, 320 s. ISBN 9788022417082.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.1.11>

Recenzovaná publikácia patrí do kategórie zborníkov, ktoré sú vydávané pri príležitosti životných jubileí významných historikov. Aj tu sa stretávame s viacerými typmi týchto publikácií. Obvykle ich pripravili spolupracovníci, členovia katedry a pod. Takéhoto typu sú zborníky *Vinicola carpathensis* k 65. narodeninám prof. Jozefa Baďuríka, *Poznávanie dejín Slovenska* k 80. narodeninám prof. Ferdinanda Uličného, *Ingenii laus* k 65. narodeninám prof. Jána Lukačku, viaceré zborníky k jubileám prof. Richarda Marsinu. Spomína ich Vladimír Rábik v úvode k zborníku *Litteris ac moribus imbutus* pri príležitosti 90. narodenín jubilanta (*Studia historica Tyrnaviensia* XVI, 2014, s. 15). Medzitým boli vydané ďalšie jubilejné príspevky v *Historickom zborníku Matice slovenskej* roku